

- «Народного Дома». – Львов, 1913. – № 7–9.
8. Крип'якевич І. Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.). Огляд публікацій. – К., 1962.
  9. Тимошенко Л. Антон Петрушевич – дослідник історії церкви // Багатокультурне історичне середовище Львова в XIX і XX століттях. – Львів; Жешув, 2006. – Т. IV.
  10. Колосовська О. Формування славістичної бібліотеки Антона Петрушевича // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2004. – Вип. 54.
  11. Киричук О. Історичні дослідження діячів Ставропігійського інституту у Львові (1864–1890 рр.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Львів, 2000. – Вип. 7.
  12. Лазорак Б. Публікації документів до історії «*Confraternitatis staurogigianaе leopolensis*» (1848–1904) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2008. – Вип. XI–XII.
  13. Менько В. Церковні братства Галичини та Волині XVII–XVIII ст. в дослідженнях А. Петрушевича (на прикладі «Сводной Галицко-Русской летописи») // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів, 2010. – Кн. I. – Ч. I.
  14. Королько А. «Сводная Галицко-русская летопись» А. Петрушевича – джерело для вивчення історичних пам'яток Галичини // Історичні пам'ятки Галичини: Мат. наук. краєзн. конф. – Львів, 2001.
  15. Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). – Львів, 2003.
  16. Кісіль В. Джерела до історії церкви у томах «Сводной Галицко-русской летописи сь 1600 по 1700 годъ» А. Петрушевича // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів, 2012. – Кн. I. – Ч. I.
  17. Кісіль В. Джерела I-го тому «Сводной Галицко-русской летописи» Антона Петрушевича // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2011. – Вип. XIV–XV.
  18. Кісіль В. Писемні пам'ятки на сторінках «Сводной Галицко-русской летописи сь 1700 до конца Августа 1772 года. Часть I» А. Петрушевича // Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвуз. зб. наук. пр. – Дрогобич, 2012. – Вип. 3.
  19. Кісіль В. Джерела праці А. Петрушевича «Дополнения ко Сводной Галицко-русской летописи сь 1600 по 1700 годъ, изданной въ Львови 1874 года» // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2012. – Вип. XVI.
  20. Петрушевич А. Сводная Галицко-русская летопись с 1772 до конца 1800 года. Часть II // Литературный Сборник, издаваемый Галицко-Русскою Матицею на г. 1888. – Львов, 1889.
  21. Barącz S. Pamiętnik dziejów Polskich. Z aktów urzędowych Lwowskich i z rękopismów. – Lwów, 1855.
  22. Narasiewicz M. Annales Ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem cum Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioceses ruthenas Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem. – Leopoli, 1862.
  23. Целевич Ю. История Скиту Манявского wraz с сборником грамот, листов и деяких документов дотычных того монастыря. – Львов, 1887.
  24. Головацкий Я. О первом литературно-умственном движении в той земли // Науковий Сборник, издаваемый Галицко-русскою Матицею. – Львов, 1865. – Вип. II.
  25. Пташицкий С. Описание книг и актов Литовской метрики. – СПб., 1887.

Kisil V.L. The sources of «*Svodnaya Halychsko-russkaya lietopis s 1772 do kontsa 1800 goda. Chast II*» by Anton Petrushevych. In this article different types of sources published by Anton Petrushevych in «*Svodnaya Halychsko-russkaya lietopis*» are examined. Are presented their structure, peculiarities, location and the informing potential.

Key words: source, act document, chronicle, manuscript

О. М. Біла

ПУБЛІКАЦІЇ ГАЗЕТИ «ВОЛЫНЬ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (XIX – початок XX ст.)

Аналізуються історичні публікації на сторінках газети «Волинь» (1882–1906, 1908–1918 рр.). Охарактеризовані напрями та тематика цих публікацій, визначено їх можливості для вивчення історії Волинської губ. зазначеного періоду.

Ключові слова: газета «Волинь», Волинська губернія, Західний край, Російська імперія, періодика

Помітною рисою розвитку історичної науки на сучасному етапі є зростання інтересу до проблем минулого на мікроісторичному рівні. Важливе місце у цьому належить краєзнавчим дослідженням. Вони є однією зі складових історіографічного процесу, через що актуальною стає проблема підготовки праць з їх історії. Не менш важливим є вивчення відображення тенденцій їх розвитку на сторінках регіональної періодики. Зокрема волинська періодика XIX – початку XX ст. як складова преси України та Російської імперії загалом або ж окремо як об'єкт бібліографування, вже привертала увагу науковців. Так, предметом дослідження вже були: систематизація періодичних видань та визначення їхньої ролі у суспільно-економічному та культурному житті; становлення, розвиток і вплив на місцеву періодику політики пануючих держав, у складі яких перебували регіони України; статистичні й типологічні характеристики періодики; аналіз життєвого шляху окремих краєзнавців і фундаторів періодичних видань окремо визначеного періоду; окремі періодичні видання або їхні комплекси.

Значний внесок у вивчення періодичних видань здійснює Науково-дослідний центр періодики (з 1993 р.), що діє як структурний підрозділ Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Основними його виданнями, важливими у межах нашого дослідження є: «Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення десятої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції» [1], «Українська преса: хрестоматія» [2], «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження» (у 20 томах) [3] та ін. Проблеми волинської періодики висвітлені у працях І. Міляевич [4], М. Романюка [1; 3; 5], М. Мартинюка, І. Павлюка [6], К. Сарапина [7], Н. Сарапина [8–9], К. Шудрі [7], К. Сидоренка [9], А. Бортнікової [10], Г. Бухала, Ю. Лашук, О. Ошуркевича [11–12], М. Бойка [13] та ін. Проте, сьогодні все ще бракує цілісної історіографічної праці щодо історико-краєзнавчих публікацій на сторінках волинської періодики XIX – початку XX ст.

Остання, будучи специфічним історичним джерелом, виступала своєрідним фіксатором та показником як поточних подій, так і результатів історичних досліджень, що у сукупності складають джерельну базу для вивчення важливих політичних, соціально-економічних і культурних проблем, у тому числі й у межах досліджуваного періоду на теренах Волинської губ. Помітне місце серед волинської періодики посідала й газета «Волинь». Тому дослідження історичних публікацій на її сторінках також є актуальним і своєчасним. Метою цієї статті є історіографічний аналіз тематики, змісту історичних публікацій на сторінках часопису «Волинь» і визначення їхнього значення для вивчення минулого волинського регіону.

Досліджуючи історичні публікації, ми використали методологію, запропоновану М. Романюком, тобто,

комплексно-аналітичний метод, який поєднує декілька підходів: системно-хронологічний, історико-описовий, аналітичний та проблемно-тематичний, а також принципи об'єктивності, комплексності, історизму та достовірності [5, 26,32].

Газета «Вольнь» була одним з авторитетних і конкурентоспроможних періодичних видань Волинської губ. XIX – початку XX ст. Вона була заснована 26 січня 1882 р. на основі приватної газети «Житомирский листок» (1879–1882), який свого часу сформувався на базі газети «Житомирский листок объявлений» (1878) [4, 238; 13, 46–47]. «Прообраз» газети «Вольнь» – «Житомирский листок объявлений» – був зібранням рекламних оголошень як приватних осіб, так і організацій. З 1879 р. на його сторінках з'явилися вже й статті суспільно-політичного характеру, що зумовило зміну назви на «Житомирский листок». На кінець першого року існування «Житомирского листка» редакція постановила: «С первого января 1883 года «Вольнь» будет издаваться... с весьма значительными дополнениями и расширением всех вопросов... Значительное место на страницах газеты будет отведено вопросам народного образования, исследованию и разработке историко-археологических материалов..., на которые до сих пор так мало обращалось внимание» [4, 238].

З цього часу позиції газети зміцнюються і вона займає одне з провідних місць серед громадсько-політичних видань з великим тиражем і значною кількістю передплатників, проте, для широкого загалу малодоступна. 1900 р. цю газету у Волинській губ. передплачували 1104 особи, (губернія налічувала біля 2 млн. жителів), але селяни були майже позбавлені можливості читати періодику, оскільки вартість газети була доволі високою [4, 106].

Рубриками газети «Вольнь», протягом 1880–90-х рр. були: «Объявления», що містили матеріали рекламного характеру з комерційною метою; «Действия правительства» або «Официальный отдел», де друкувалися офіційні матеріали (нові нормативно-правові документи, що стосувалися Російської імперії та Волинської губ.); окремо розміщувався матеріал цитований та проаналізований з інших газет цього періоду («Русские Ведомости», «Варшавский дневник», «Кгај» [14; 15] та ін.); «Телеграммы “Вольни”» – екстрені новини. У рубриках «Иностранные известия» або «Заграничные известия» давався огляд закордонних подій, «Внутренние известия» висвітлювали питання міського самоврядування і життя Волинської губ. та Південно-Західного краю. У рубриці «По России» розміщувалась інформація щодо громадського життя в інших регіонах Російської імперії, а в «Искусство, литература и наука» – замітки стосовно наукових відкриттів та винаходів, театрального життя губернії, покажчик та рецензії на нові книги, відтворені частини з художньої літератури, вірші та фольклор. Рубрика «Судебная хроника» стосувалась огляду юридичної хроніки. «Маленький флейтон» містила уривки з монографій, праць чи наукових статей відомих науковців та культурних діячів. Крім цього, були також «Справочный отдел (указатель)» і «Торговая телеграмма».

На початку XX ст. назви постійних рубрик дещо змінилися (хоча зміст лишився таким же): «Телеграммы Вольни», «Утренняя почта», «Ночная почта», «Местная хроника», «Земская хроника», «Почтовый ящик», «Маленький флейтон», «Городской театр». У цей же час з'явилися нові рубрики, що містили статті кореспондентів з різних міст губернії – «Корреспондент Вольни», «Жизнь Бердичева», «Ровенская жизнь», «Ковельская хроника». Запроваджена колонка «Изъ

польских газет», у якій поміщали цитати та витяги з польськомовних газет: «Kurjer Codzienny», «Dziennik Poznanski», «Slowo», «Kurjer warszawski», «Kraj», «Kurjer Polski», «Glos», «Gazeta Polska», «Nowa Reforma» тощо.

Впродовж існування газети «Вольнь», її характеристики змінювались: кількість сторінок; оформлення статей (спочатку відсутність заголовків та підписів авторів заміток); орфографічні особливості; методи і форми зацікавлення читачів. Так, з 1910 р. почали виходити ілюстровані додатки (2–4 сторінки), в яких розміщувалися фотографії, ілюстрації до визначних подій, портрети відомих діячів, карикатури. Також змінювалась частота виходу: в 1882–1885 рр. газета виходила двічі на тиждень; 1886–1888 рр. – тричі; 1889–1916 рр. – щоденно, 1907 р. не виходила друком, у зв'язку зі «своим тенденциозным содержанием, что подрывает авторитет власти» [4, 244], а 1916–1918 рр. – два рази на день – у ранковому і вечірньому випусках. «Вольнь» була приватною газетою і друкувалася у видавництвах міста Житомира. Видавцями та редакторами газети були представники родини Коровицьких (1885–1895, 1899–1905 рр.), Є. Щербицький, Н. Бродович, Є. Сінкевич, М. Катерберг та ін. [4, 367–368; 7; 13, 46–47].

Особливе місце на шпальтах газети займали історичні публікації. На основі проведеного дослідження та аналізу статей цього видання, за проблематикою, можна умовно виділити три групи публікацій, які висвітлювали політичні, соціально-економічні та культурні аспекти, що цікавили науковців того часу: 1) загальноісторичні публікації; 2) замітки, присвячені безпосередньо Волинській губ.; 3) статті, що фіксували поточні події.

Перша група – загальноісторичні публікації – матеріали, в яких розглядалися і досліджувалися події на землях Російської імперії, губернії Царства Польського, земель Західного краю (9 губерній: 6 білоруських і литовських, 3 українських – Волинська, Подільська та Київська) й інших українських теренів. На основі цих публікацій, проаналізовано тематику досліджень, що стосувалася етнографічних [16–20], соціально-економічних [15; 21–23], громадсько-політичних [24], релігійних [25–27], біографічних [15; 28–29], освітніх [30–31], спортивних [32] аспектів, які висвітлювали особливості історичного розвитку та життя Волинської губ. означеного періоду.

Важливими є зокрема статті, присвячені етнографічній специфіці краю, де наводилися відомості про розселення німецького [16], єврейського [19–20], вірменського народів [18]. Ці публікації містять критику колоніального питання і віддзеркалюють настрої великоросійського населення до інших народностей і націй: «Мы против заполнения русской земли колонистами» [17], «даже в будущем поляки, немцы и другие народности наносного элемента населения нашей губернии ассимилируются, сделаются русскими не по форме, а по духу... но даже тогда евреи не перестанут быть прежними... останутся чужими, всегда будут нашими неприятелями» [19].

Соціально-економічна група історичних публікацій дає можливість вивчити становище соціальних верств, рівень торгівлі, розвиток сільського господарства, промисловості та фінансової сфери. Так, за період 1887–1907 рр. провідними були такі галузі промисловості, як обробка харчових продуктів (16,512%), волокнистих речовин (11,4%), продуктів тваринництва (10,9%), керамічне виробництво і гірська промисловість (8,7%), металеві вироби й обробка деревини (6%) [23]. На основі статей цієї групи можна виділити причини, що заважали розвитку сільського господарства, зокрема значний відсоток «наносного елемента» серед сільсько-

го населення, відсутність необхідних знарядь праці та фінансових можливостей [21].

Загальноісторичні публікації містять біографічні замітки про відомих історичних персонажів Російської імперії та України: кн. Костянтина Миколаєвича [15], І. Сусаніна, царя Михайла Федоровича, кн. О. Романову, графа М. Муравйова [28]. Про історика В. Антоновича, зазначено, що він «самый авторитетный знаток по древностям Приднепровья и Юго-Западной России» [29]. Письменниця О. Косач охарактеризована як «одна из видных пионерок по выработке современного украинского литературного языка» [28].

Публікації газети «Волинь» визначали і стан народної освіти в імперії. Зокрема знаходимо інформацію, що поширенню загального навчання населення сприяла масова розбудова шкіл та бібліотек у губерніях. Найбільше їх було споруджено у В'ятській губ. – 3 тис., набагато менше у Харківській та Чернігівській – по 17, Орловській та Тверській – по 12. Спостерігалось поширення народного читання, зокрема у Києві, Харкові, Одесі, Саратові, Тамбові [30]. Статті на цю тематику показують тенденції розвитку вищої освіти як в Україні, так і решті регіонів Російської імперії. Інтерес становлять публікації з висвітленням поглядів французьких мислителів щодо університетської реформи в Росії [31]. Г. Моно, Ш. Ріше, С. Бруардель, Р. Гобле, П. Мейер, Ф. Пассі пропагували повну автономію університетів, їхню фінансову незалежність, що залишається актуальним дотепер.

Інтерес привертає стаття, присвячена 50-річчю Імператорського Російського географічного товариства (1845–1895 рр.), де висвітлені становлення, склад товариства, діяльність його структурних відділів (математичного, фізичного, етнографічного, статистичного). Тут подається також інформація щодо наукових робіт, зокрема звертається увага на, перекладену товариством, працю К. Ріттера «Землеробство Азії», а крім цього, на підготовку мап Кавказу, Східного Сибіру, південної частини Туркестану тощо. Знаходимо й повідомлення про дослідницькі експедиції до Сибіру, Кавказу, Туркестану, Льодовитого океану, Північного Уралу, Забайкалля, Дарії, Амурської області [33].

Наступну групу становлять публікації, що стосуються безпосередньо Волинської губ. Автори цих статей розглядають аналогічні питання та проблеми відповідно до попередньої групи матеріалів, але стосовно Волині. У них ми знаходимо огляд промисловості та виробництва Волинської губ. [34–37], торгівлі [38], сільського господарства [36], дослідження релігійних питань [26–27], діяльності губернських громадських та наукових установ [39–41], висвітлення етнографічних питань [42], становлення та розвитку народної медицини.

Чільне місце на сторінках газети «Волинь» займали історичні публікації з містознавства, у яких охарактеризовано особливості виникнення та розвитку міст, містечок, селищ. Зокрема подано статистичну інформацію про м. Бердичів, сс. Пряжево і Городище Житомирського повіту. Так, кількість населення Пряжево становила на 1798 р. 344 двори, а 1894 р. – вже 649, Городище, відповідно, – 202 і 383. Водночас проаналізовані приріст населення та динаміка смертності протягом 1774–1894 рр. [43].

Статті «Промышленность и фабрично-заводская жизнь в Волинской губернии» [35] та «Рост фабрично-заводской промышленности на Волини» [37] дозволяють виділити провідні напрями промислового виробництва в регіоні наприкінці XIX ст.: обробка шерсті, дерева, мінеральних речовин, виробництво паперу, ме-

талургія, тваринництво, харчова і хімічна промисловості. У цих сферах були зайняті 14487 робітників, з них 13166 – дорослі, 1156 – підлітки та 165 – діти [35].

Низка публікацій стосується релігійних проблем волинського краю. Так, у статті «Девятисотлетие православия на Волини (992–1892)» [26] проаналізовано події, що сприяли поширенню православ'я в Волинській губ. Тут містяться відомості щодо першого волинського єпископа Стефана I, створення єпархій на Волині, зокрема Володимир-Волинської (включала в себе землі Волині, Галичини, Литви, Поділля), Луцької, Холмської, Галицької, Перемишльської. У статті підкреслено заслуги у поширенні православ'я на Волині князів Володимира *Святославича*, Мстислава Володимировича, Данила Романовича, Костянтина Острозького та ін. Також ми дізнаємося про історію будівництва соборів (Успенського), церков (Володимир-Василівської в Луцьку, Успенської у с. Зимне, св. Дмитрія та Федора в м. Володимирі), монастирів (Почаївського, Пречистинського в Луцьку). Важливими є згадки про святих та їх життя: Іова Чудотворця, Стефана II, блаженного Іоасафа, преподобного Козьми, Амфілофія, Макарія Овруцького.

Цінною є й замітка «Сто лет назад. Исторический очерк воссоединения Волини и Подолии», присвячена святкуванню століття об'єднання з Росією Волині і Поділля. Вона належить перу В. Бернацького, який відтворив передумови та процес об'єднання земель Західної Русі з Росією. Однією з головних причин об'єднання він вважав падіння Польщі, «розложение ее государственного организма» і дав послідовну характеристику цього процесу від 1569 – до 1795 рр. [44]. У ній же ми знаходимо аналіз умов Люблінської унії (1569 р.) та Берестейського собору (1596 р.), їхніх впливів на релігійне життя краю.

Особливу увагу слід звернути на статтю «Вместо итогов (1903–1904)» [45], присвячену економічним і соціальним проблемам волинського регіону та їхньому вирішенню Міністерством фінансів, що 1903 р. передбачало проведення таких реформ, як введення земств, вирішення селянського питання (введення малої земської одиниці, організація народних банків, кредитних), фінансування народної освіти (побудова «будничних») шкіл, основних і пересуваних бібліотек, читальні).

До третьої групи відносяться публікації, що містять хроніку та повідомлення про поточні події. Вони є важливим доповненням до публікацій історичного змісту, виражають ставлення, оцінку та критику авторами того часу актуальних проблем повсякдення. Зокрема висвітлюють становище в економічній [15], соціальній, політичній [46], духовній [47–49], освітній [50–51] сферах життя. Так, громадсько-політичні матеріали, будучи показником поточних подій у сфері політичного життя регіону, містять інформацію щодо перебігу засідань та прийнятих рішень Житомирської міської думи, а також фіксували виборчі процеси. Наприклад, замітка «Выборы депутатов в Житомирскую мещанскую Управу» наводить дані щодо виборів 1892 р., результатом яких було обрання 90 депутатів – 51 християнина та 39 євреїв [46]. Промовистими є й статті щодо наукового життя. Так, публікація «...собрание древностей Т. В. Кибальчича...» інформує про надходження до колекції Волинського єпархіального давньосховища матеріалів, знайдених під час археологічних розвідок на берегах річок Київської губ., зокрема Васильківського повіту – Кам'янки та Гороховатої [16] тощо.

Отже, газета «Волинь» видавалася більше двадцяти років, посідаючи одне з провідних місць серед інших волинських періодичних видань XIX – по-

чатку ХХ ст. Тривалий період існування газети можна вважати свідченням професійної культури її видавців і редакторів. Кожна з виділених нами груп історичних публікацій характеризується аналітичним характером висвітлення проблем. Ці дослідження є важливими для сучасних краєзнавців і мають залучатися під час вивчення проблем історії регіону.

1. Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення Х Всеукраїнської наук.-теор. конф / За ред. М. Романюка. – Львів, 2008.
2. Українська преса: Хрестоматія. – Т. 1: Преса Східної України 60-х років XIX ст.; Т. 2: Преса Галичини 60-х років XIX ст. / За ред. М. Нечитайлюка. – Львів, 2002.
3. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження: в 20 т. / Укл.: М. Романюк, М. Галушко, Л. Сніцарчук; відп. ред. Л. Сніцарчук. – Т. 1: 1812–1890 рр. – Львів, 2007.
4. Мілясевиц І.В. Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX ст.: Історико-бібліографічне дослідження. – Львів, 2004.
5. Романюк М.М. Українське пресознавство на порозі ХХІ століття. – Л., 2000.
6. Павлюк І., Мартинюк М. Хрестоматія української легальної преси Волині, Полісся, Холмищини та Підляшшя 1917–1939, 1941–1944 рр. – Луцьк, 2005.
7. Сарацин К., Шудря К. Українська тематика в житомирській газеті «Волинь» // Українська періодика: Історія і сучасність...
8. Сарацин Н. Періодика Волинської губернії 1838–1917 рр. // Українська періодика: історія і сучасність...
9. Сидоренко К., Сарацин Н. Становлення та розвиток преси Волинської губернії // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2002.
10. Бортнікова А. «Волинь» – історичне джерело // Минуле і сучасне Волині: проблеми джерел: Тези повідом. VII Волинської істор.-краєзн. конф. – Луцьк, 1994.
11. Бухало Г.В. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмищини (1836–1944): Список / Укл. Ю. Лацук, Г. Бухало, О. Ошуркевич. – Львів, 1994.
12. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмищини (1836–1944): Список / Укл. Ю. Лацук, Г. Бухало, О. Ошуркевич. – Львів, 1994.
13. Бойко М. Бібліографія періодики Волині. – Блюментон, 1982.
14. Волинь. – 1892. – 30 января; 6 февраля.
15. Волинь. – 1892. – 22 января.
16. Волинь. – 1892. – 16 февраля.
17. Волинь. – 1892. – 21 февраля; 25 февраля.
18. Волинь. – 1895. – 12 сентября; 8 октября.
19. Южн. Кр. К вопросу о евреях // Волинь. – 1892. – 4 февраля; 5 февраля; 6 февраля; 7 февраля; 12 февраля.
20. О неправильном арендовании евреями земли и других угодий // Волинь. – 1892. – 11 марта; 24 апреля.
21. Волинь. – 1892. – 14 марта.
22. Краткое обозрение состояния посевов и трав на юго-западе России к 15-му апреля 1892 года // Волинь. – 1892. – 14 мая; 19 мая.
23. Франко-русская торговля 1899 гг. // Волинь. – 1990. – 26 января; Русская промышленность за 10 лет // Волинь. – 1990. – 26 января.
24. Волинь. – 1892. – 30 января.
25. Волинь. – 1892. – 20 февраля.
26. Деяностолетие православия на Волини (992–1892) // Волинь. – 1892. – 5 мая; 6 мая; Торжество православия на Волини (От специального корреспондента «Волини») // Волинь. – 1892. – 8 мая.
27. В. Б. К возстановлению древнего Мстиславова храма в г. Владимир-Волинском // Волинь. – 1990. – 14 апреля.
28. Волинь. – 1893. – 24 марта; Волинь. – 1990. – 18 апреля; 24 мая; 1 июня; 13 июня.
29. Р. В. Юбилей В. Антоновича // Волинь. – 1990. – 24 мая.
30. Книжное дело в провинции и столицах // Волинь. – 1895. – 1 октября; Народное образование в 1895 г. // Волинь. – 1896. – 20 января.
31. Волинь. – 1901. – 20 мая.

32. Плиневский А.Ф. Русские велосипедисты за границей // Волинь. – 1896. – 21 февраля.
33. Волинь. – 1896. – 27 января; 28 января.
34. Сахарное производство в Волинской губернии // Волинь. – 1893. – 25 февраля.
35. Волинь. – 1896. – 12, 14, 15, 18 июня; 8 августа.
36. Билимович А. К вопросу об исследовании крестьянского хозяйства на Волини // Волинь. – 1901. – 13 июня.
37. Рост фабрично-заводской промышленности на Волини // Волинь. – 1990. – 13 января.
38. Хлебная торговля на Волини // Волинь. – 1892. – 14 февраля.
39. Житомирская публичная библиотека. История // Волинь. – 1895. – 8 июня.
40. История житомирского городского театра // Волинь. – 1895. – 1 сентября.
41. Минович И. Житомирская община Красного Креста // Волинь. – 1990. – 14 мая.
42. Наши чешские школы // Волинь. – 1990. – 4 марта; «Житомирские Ломоносовы» // Волинь. – 1990. – 4 марта.
43. Волинь. – 1895. – 2 марта; 8 июня; 2 августа; 1896. – 30 октября.
44. Сто лет назад. Исторический очерк воссоединения Волини и Подолши // Волинь. – 1893. – 24 марта; 25 марта; 28 марта.
45. К. Вместо итогов (1903–1904) // Волинь. – 1904. – 1 января.
46. Выборы депутатов в Житомирскую мещанскую Управу // Волинь. – 1892. – 20 января.
47. 25-ти летия со дня освящения церкви при Житомирской мужской гимназии // Волинь. – 1892. – 16 февраля.
48. Волинь. – 1892. – 29 января.
49. Волинь. – 1892. – 17 апреля.
50. Об устройстве в Житомире общеобразовательных курсов // Волинь. – 1990. – 21 марта.
51. К учреждению образовательных курсов в Житомире // Волинь. – 1990. – 29 марта.

Bila O.M. Newspaper «Volyn» publications as the source of studying the Volyn province history (the XIX – the beginning of the XX cent.). Historical publications in the newspaper «Volyn» (the 1882–1906th, the 1908–1918th) are viewed. Are described the directions and themes of this publications. Is defined the opportunity of the publications for exploring the history of the Volyn province in the appointed period.

Key words: newspaper «Volyn», Volyn province, Western region, Russian Empire, periodicals

О. А. Казмірчук

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯЩЕНИКІВ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ І ВИСВІТЛЕННЯ ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НА СТОРІНКАХ «ВОЛИНСКИХ ЕПАРХИАЛЬНИХ ВЕДОМОСТЕЙ»

У статті розкривається участь священників-краєзнавців в історичних дослідженнях Волині, що знайшло своє висвітлення на сторінках часопису «Волинские епархиальные ведомости». Подаються біографічні відомості про найвидатніших представників історичного краєзнавства Волині.

Ключові слова: Волинь, «Волинские епархиальные ведомости», історичне краєзнавство, Давньосховище, Волинське церковно-археологічне товариство, церковна історія

У процесі наукових досліджень важливим джерелом інформації є публікації періодичних видань. Особливо цінними є відомості, які подавали очевидці подій або їхні безпосередні учасники. Зокрема значний інтерес представляють матеріали історичних розвідок, які проводилися у минулому. У зв'язку з цим, зацікавлення науковців викликають й історико-краєзнавчі публікації в газеті «Волинские епархиальные ведомости». Хоч у більшості вони стосувалися церковної історії, проте, ними широко висвітлювалася історія населених пунктів та визначних пам'яток Волині, а отже, ці історичні